



SHAXSNING IJTIMOIIY MOSLASHUVIGA PSIXOLOGIK AJRALISHNING TA'SIRI

Musinova Nozira Mirzadjanovna

Buxoro davlat universiteti 2-bosqich magistranti

Adizova Dilrabo G'aybulloyevna

Buxoro pedagogika kolleji direktori

Annotatsiya: ushbu maqolada shaxs ijtimoiylashuv jarayonlari va uning ijtimoiylashuviga ta'sir etuvchi omillar va shaxs shakllanishiga psixologik ajrimlar va oilaviy nizolarning ahamiyati keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: shaxs, ijtimoiylashuv, psixologik jarayon, oila, tarbiya, ijtimoiy muhit.

Shaxsning ijtimoiylashuvi – ta'lim-tarbiya ta'sirida inson psixologik funksiyalarining takomillashuvi, ijtimoiy-axloqiy qadriyatlar, xulq-atvor me'yor va qoidalarining o'zlashtirilishi, dunyoqarashining boyish jarayoni va natijasi. Ijtimoiylashuv jarayoni o'zining sifat xususiyatlariga, tarkibiga, qonuniyatlariga, omillariga, shart-sharoitlariga, boshqarilishiga va ijtimoiylashgan insonda namoyon bo'lishiga (uning xususiyatlari, sifatleri, o'ziga xosliklari) ko'ra murakkabdir. Ana shu sababli u o'zida turli fanlar tomonidan ko'rib chiqiladigan ijtimoiylashuvning

xilma-xil – madaniy, axloqiy, xuquqiy, mehnat, psixologik ko'rinishlarini aks ettiradi. Bu holda shaxsga nisbatan sust ravishda yondashuv kuzatilmaydi, balki u ijtimoiy munosabatlarning va psixologik tizimning sub'yekti sifatida, tajriba egallashda faollik va mustaqillikni namoyon qiluvchi hamda o'z-o'zini shakllantiruvchi, shu bilan birga o'z hayot yo'li uchun javobgarlikni his etuvchi sub'yekt sifatida qaraladi. Fanda odamning shaxs sifatida rivojlanishiga biologik va ijtimoiy omillarning ta'siri o'rtasidagi munosabatni belgilashga oid munozara ko'pdan buyon davom etmoqda. Insonning shaxs sifatida

rivojlanishiga ijtimoiy voqealar, tabiiy omillar yoki tarbiya ta'sir etadimi? Bu uch omilning o'zaro munosabati qanday?

Fanda biologik yo'nalish deb nomlangan nuqtai nazar yetakchi o'rinlardan birini egallab, uning vakillari Aristotel, Platonlar tabiiy-biologik omillarni yuqori qo'yadi. Ular tug'ma imkoniyatlar, taqdir, tole har kimning hayotdagi o'rnini belgilab bergan, deydilar. XVI asr falsafasida vujudga kelgan preformizm oqimi namoyandalari esa shaxs rivojlanishidagi naslning roliga katta baho berib, ijtimoiy muhit va tarbiyaning rolini inkor etadi. Xorij psixologiyasidagi yana bir oqim – bixeviorizm XX asr boshlarida yuzaga kelgan bo'lib, uning namoyandalari, ong va aqliy qobiliyat nasldan-naslga o'tib, insonga u tabiatan berilgan, deyiladi. Mazkur ta'limot vakili amerikalik olim E.Torndaykdir.

Prognatizm oqimi va uning vakillari D.D'yul, A.Kombe ham shaxs rivojlanishini biologik nuqtai

nazarda asoslaydilar. Ular rivojlanishni fahat miqdoriy o'zgarishdan iborat, deb qaraydilar. Naslning rolini absolyutlashtirib, uni inson taqdirida hal qiluvchi ahamiyatga ega deb biladilar. Demak, bir guruh xorijiy olimlar rivojlanishni biologik (nasliy) omilga bog'laydilar.

Biologik

oqimga qarshi falsafiy oqim vakillari rivojlanishi ijtimoiy omil bilan belgilaydilar. Bu oqim vakillari bola shaxsining jismoniy, psixik rivojlanishi u yashaydigan muhitga bog'liq deb ko'rsatadilar. Muhit deganda odam yashaydigan sharoitdagi barcha tashqi ta'sir tushuniladi. Shu nuqtai nazardan tarbiya tufayli bolani o'zi yashaydigan ijtimoiy sharoitga moslashtirish mumkin, degan xulosa kelib chiqadi.

Ular ijtimoiy muhitning rolini hal qiluvchi omil deb hisoblaydilar. Demak, odam bolasining shaxs sifatida rivojlanib, taraqqiy etib borishi, uning shaxs bo'lib kamolga yetishida nasl (biologik omil), ijtimoiy muhit (bola yashaydigan sharoit),

shuningdek, maqsadga muvofiq amalga oshadigan tarbiya ham birdek ahamiyatga ega. Bu omillarning ta'sirini aniqlashda ilg'or pedagogik olimlar, psixolog va faylasuflar ta'limotiga suyaniladi. Falsafada shaxsni jamiyat bilan bog'liq bo'lgan ijtimoiy hayotdagi murakkab voqelik deb qaraladi. Ular individning ma'naviy boyligi uning munosabatlariga bog'liq, deb hisoblaydilar.

Haqiqatdan ham, shaxs mehnat faoliyati zaminida rivojlanadi, kamolga yetadi. Inson sharoitni, sharoit esa odamni yaratadi. Bu esa o'z navbatida inson faolligini namoyon etadi. Zero, shaxs ma'lum ijtimoiy tuzum mahsulidir. Jamiyat shaxs kamolotining muayyan imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishi yoki yo'q qilishi mumkin.

Oilaviy ajrimlarning yosh avlodlarning ijtimoiylashuviga salbiy ta'sir ko'rsatadi, ya'ni unga jamiyatning to'laqonli a'zosi sifatida faoliyat yuritish imkonini beruvchi ma'lum bilimlar, me'yorlar va qadriyatlar tizimini o'zlashtirish jarayoniga

sa'lbiy ta'sir ko'rsatadi. Oila jamiyatning boshlang'ich birligi sifatida shaxsning ijtimoiylashuv jarayonining asosiy bo'g'inidir. Oilaning daromadi, ijtimoiy mavqei, ma'lumoti, ota-onaning kasbi - ko'p jihatdan bolaning hayot yo'lini oldindan belgilab beradi. Uning ijtimoiylashuviga ota-onalar amalga oshiradigan tarbiya funktsiyasidan tashqari, oiladagi ichki muhit ham ta'sir qiladi va bu ta'sirning ta'siri shaxs tuzilishida sinib, yoshga qarab to'planadi.

Shunday qilib, oila bolaning shaxsiyatining ijtimoiy ahamiyatli qadriyatlari va munosabatlarini shakllantirish va rivojlantirishda, uning sotsializatsiyasida yetakchi institut bo'lib qolaveradi. Xulosa qilib aytganda oila - bu shaxsni ijtimoiylashtirishning eng muhim instituti. Aynan oilada inson ijtimoiy o'zaro munosabatlarning birinchi tajribasini oladi. Ma'lum vaqtdan beri oila odatda bunday tajribani olish uchun bolaga yagona joy bo'lib kelgan. Keyin bolalar bog'chasi, maktab kabi ijtimoiy muassasalar inson hayotiga kiradi. Biroq, shu vaqtning o'zida ham

oila shaxsni sotsializatsiya qilishning eng muhim omillaridan biri bo'lib qolmoqda. Oila shaxsning asosiy hayotiy tarbiyasining modeli va shakli sifatida qaralishi mumkin. Oilada sotsializatsiya maqsadli tarbiya jarayoni natijasida ham, ijtimoiy ta'lim mexanizmiga ko'ra ham sodir bo'ladi. O'z navbatida, ijtimoiy ta'lim jarayonining o'zi ham ikkita asosiy

yo'nalish bo'yicha boradi. Bir tomondan, ijtimoiy tajribani egallash bolaning ota-onalar, aka-uka va opa-singillar bilan to'g'ridan-to'g'ri o'zaro aloqasi jarayonida sodir bo'ladi, boshqa tomondan, ijtimoiylashuv boshqa oila a'zolarining ijtimoiy o'zaro ta'sirining xususiyatlarini kuzatish orqali amalga oshiriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. V. Karimova. Ijtimoiy psixologiya va amaliyot. T.: 2009.
2. V. Karimova, O. Xayitov. Shaxsning ijtimoiylashuv masalasi. T.: 2007
3. Мельникова Н.А. Шпаргалка по социальной психологии: ответы на экзаменационные билеты. — М.: Аллель. 2000.
4. Мокчанцев Р., Мокчанцева А. Социальная психология. Издательства: Сибирское соглашение, Инфра. — М.: 2001.
5. Семечкин Н.И. Социальная психология на рубеже: история, теория, исследования. — М.: 2001.